

הרב דוד יהודה (ליב) גרינפעלד יו"ר ומייסד ועד משמרת סת"ם

גודל רגל אותיות וי"ו וזי"ן

"וכתבתם, שתהא כתיבה תמה: שלא יכתוב אלפין עיינין כו'
וויין יודין יודין וויין, ויינין גוננין גוננין ויינין וכו'" (שבת קג ע"ב).

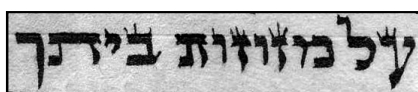
לנו הוראה ברורה שעדיף להאריכו מעט מאשר לקצרו, כי ע"י קיצורו קרוב יותר שיסתכנו בספק יו"ד, מאשר יסתכנו באריכותו לספק נו"ן פשוטה.

וטעמא דמלתא, כי באריכות לבד של הרגל, עדיין אין הוי"ו משתנית לנו"ן פשוטה, כמבואר בדברי הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן בפירושם אזהרת הברייתא (שבת ק"ג): שלא יעשה זי"נין נו"נין, נו"נין זי"נין, דמכאן ראייה דאות הנו"ן תואר צורתה כמו זי"ן שיריכה הוא באמצע ראשה. ואין לומר דהוא כצורת וא"ו ארוכה, דא"כ הול"ל וא"וין נו"נין נו"נין וי"וין, עכת"ד. הרי להדיא, דאות וי"ו אף שהיא ארוכה כשיעור נו"ן פשוטה, עדיין לא נשתנה צורתה, והיא וי"ו ולא נו"ן.

ואכן העיד ה"ערוך השולחן" (סי' ל"ו בדין אות נו"ן) "דהו"וין מצויין ארוכים"², וכן ראינו בעינינו הרבה כתבים עתיקים מסופרים קדמונים וקדושי ארץ, שהקפידו בדוקא להאריך את רגל הוי"ו יותר משאר אותיות. והיינו, כי מצד אחד הרי הזהירה הברייתא להדיא שלא יכתוב וי"וין יו"דין, באשר ההבדל היסודי בין ב' אותיות אלו הדומים באבריהם (ראש ורגל) הוא ב"אורך" הרגל, ובקיצורו שייך שתדמה ליו"ד, ומאידך אין אזהרה בברייתא שבאריכותו תדמה הוי"ו לנו"ן פשוטה, ועל כן שפיר הקפידו לעשות "יריכה ארוך שלא תדמה ליו"ד".

א

הנה ראינו לנחון לעורר על שגגה המצויה בהרבה כתבים מסופרי זמנינו, באותיות וי"ו וזי"ן, שאת רגל הוי"ו מקצרים — במקום שרבותינו אמרו להאריך, ואילו את רגל הזי"ן מאריכין — במקום שרבותינו אמרו לקצר.

שגגה זו יכולים בניקל להבחין בהבטה על תיבת "מְזוּזוֹת" במזוזה ובתפילין, כי מצוי מאד שרגל אות זי"ן נכתבה ארוכה מרגל וי"ו הקצרה שלצידה. מטרת דברינו לעורר ולבאר שזהו היפוך וחילוף מדין הברייתא הנ"ל.

אלו המקצרים מאורך רגל הוי"ו, חוששים פן אם יאריכוהו מעט משאר האותיות יכשלו בספק נו"ן פשוטה, וחששם זה גובר אצלם יותר מן החשש שע"י קיצורו יכשלו בספק יו"ד. מטרת דברנו להוכיח שבזה המה טועים ומחליפים בין טפל לעיקר.

דהנה רבותינו הראשונים בפירושם לברייתא הנ"ל, לא הזהירו כלל על חשש שאות וי"ו תדמה לנו"ן פשוטה,¹ ומאידך ישנה אזהרה מפורשת בראשונים (בעלי תיקון תפילין ואלפא ביתא, והובא בב"י) שאות וי"ו צריך לעשות "יריכה ארוך שלא תדמה ליו"ד", וא"כ הרי

1. ומה שמודפס בהלכות קטנות להרא"ש (סי' י"ב) ש"אין להאריך רגל הוי"ו שתהא נראית כנו"ן פשוטה", כבר כתב המהרש"ם (ח"ב סי' ק"כ) שהוא טעות דמוכת, וצ"ל שאין להאריך רגל הזי"ן.
2. ועי"ש שמטעם זה פוסל ה"ערוך השולחן" נו"ן פשוטה שראשה כוי"ו (ממש), כי היא וי"ו ולא נו"ן.

ב

ארוכה מעט מרגל הה"א, כדי שלא תדמה כלל ליו"ד", עכ"ל.⁴

היוצא לנו מזה, שלא זו בלבד שבאריכות רגל הוי"ו אין שום חיסרון וחשש של ספק נוי"ן פשוטה, אלא שלדעת חד מהראשונים — לכתחילה יש להאריכה קצת יותר משאר האותיות. וגם לשיטת שאר הראשונים הנ"ל, צריך להאריכה, לכל הפחות, כשאר האותיות. אבל זה ברור, שהמקצרים רגל הוי"ו לאו שפיר עבדי.

ג

והנה למרות שמדברי רבותינו הראשונים הנ"ל, מפרשי הברייתא, מבואר להדיא שאות וי"ו ארוכה אינה משתנית לנו"ן פשוטה, מ"מ כתב המשנה ברורה שלא יעשנה ארוך "יותר מדאי" פן תדמה לתניוק לנו"ן פשוטה. ועל מקור דינו זה כתב בשער הציון וז"ל, "פשוט, נלמד מעגולת הראש ועדיף מיניה".⁶

ובאמת קשה, מדוע נלמד דין זה שלא יעשנה ארוך "יותר מדאי" מדין עיגול ראש הוי"ו, בו בזמן שדינו מפורש ברמ"א בהל' גיטין (אבה"ע סי' קכ"ו סעי' יא) בשם הכלבו

והנה לענין אזהרת הראשונים הנ"ל שאות וי"ו צריך לעשות "יריכה ארוך שלא תדמה ליו"ד", נראה דנחלקו בזה הראשונים. דלדעת רבינו יו"ט ליפמן באלפא ביתא (השני) ארוך רגלי אותיות וי"ו וזי"ן כאורך אות ביי"ת. ולפי"ז צ"ל דפירוש האזהרה של "יריכה ארוך" הוא שרגל הוי"ו יהי "לכל הפחות" כעובי ב' קולמוסין, דהיינו שלכתחלה יש להקפיד שהרגל יסתיים למטה בקו ישר עם תחתית מושב הבי"ת, ולא פחות. ואילו באות זי"ן שהזיהרו רבותינו לעשות "יריכה קצר", צריך לפרש שהרגל יהי "לכל היותר" כעובי ב' קולמוסין, דהיינו שיסתיים למטה בקו ישר עם האות ביי"ת, ולא יותר. ועל כרחק צריך לפרש כן, דהרי "ארוך וקצר" הם שני הפכיים, ופשוט.

מאיך מצאנו שיטה אחרת לאחד הראשונים ה"ה בעל האלפא ביתא החמישי,³ שלא די באורך רגל הוי"ו כאורך אות ביי"ת [או אות ה"א, ושאריות המרובעות], אלא יש להאריך את הרגל יותר, דהיינו שהוי"ו תהיה

3. רבינו הי' בן-דורו של רבינו שמשון ברוך שאמר, אך שמו לא נודע. וזה א' מהדברים שרבינו, בעל האלפא ביתא החמישי, חולק על הא"ב דרבינו יו"ט ליפמן. וראה מאמרו של בעמ"ח "מנחת סולת" (ה"ה מהדיר ומו"ל קובץ ספרי "ברוך שאמר") שנדפס לאחרונה (בקובץ לשכת הקודש), שמצא בכת"י ישן הקדמת בעל הא"ב החמישי, בו כותב שרבינו יו"ט ליפמן שלח אליו את ספרו ("אלפא ביתא" על ד' מהדורותיו) ובקש ממנו את הערותיו, ואכן השיג בעל הא"ב החמישי על רבינו יו"ט בכמה הלכות וצורות.

4. המודפס בקובץ ספרי "ברוך שאמר" עמוד רס"ד. ועי"ע שם באות זי"ן (עמוד רסה) בו כתב רבינו וז"ל: "ורגלה יורד באמצע כו", אבל לא ארוכה כל כך כמו הוי"ו, פן תדמה לנו"ן פשוטה". הרי לנו להדיא דאורך אות וי"ו ארוכה משאר האותיות המרובעות, ואשר לכן תדמה הזי"ן לנו"ן פשוטה. ובברוך שאמר דפוס ישן (ווארשא תרל"ח) יש טעות סופר בדברי האלפא ביתא החמישי הנ"ל, שבמקום אבל לא ארוכה כ"כ כמו הוי"ו מודפס "אבל לא ארוכה כ"כ כמוהו", ואין מובן לתיבה משובשת זו.

5. במשנה ברורה מודפס 'נלמד מעגולת הרי"ש', והוא טעות הדפוס וצ"ל מעגולת הראש.

6. ולהעיר שמקור דין פשוט זה הוא ה"אמת ליעקב" למהרי"י אלגאזי ז"ל, רבו של החיד"א ז"ל אשר הביאו בספרו לדוד אמת. ובשער הציון כתב עוד ד"וכן פסק בספר לדוד אמת שאם רגל הוי"ו הוא כמו נוי"ן פשוטה פסול". אך המעיין בספר לדוד אמת יראה לשונו ד"אם נמצא רגל הוי"ו ארוך כמו נוי"ן פשוטה, ואע"פ שראשה עגול, חיישין שמה תינוק יקראנו נוי"ן ויהיה פסול", ומה הכרע יש מלשונו לפסול בלי הבחנת תינוק. וגם לא נאמר שם דבעי לעשות הבחנת תינוק. ואכן כן נראה, שהרי מקור דין זה של הדרוד אמת הוא מספר רבו ה"אמת ליעקב" (מודפס בספרנו ילקוט צורת האותיות עמוד 192), וזה לשונו שם, "וראשה עגול כו", ולפי מש"כ הרב [הבית יוסף] דחיישין שמה תינוק יקראנה זי"ן ויהיה פסול, נראה דה"ה אם נמצא כתוב רגל הוי"ו ארוך כמו נוי"ן פשוטה, שאע"פ שראשה עגולה כצורת וא"ו, מ"מ חיישין שמה תינוק דלחול"ט יקראנה נוי"ן ויהיה פסול" עכ"ל. והנה בדין וי"ו שאין ראשה עגולה אלא בזוית, מבואר בפוסקים (ראה ברע"ת קדושים ובמקדש מעט) דבזוית שוה (שאין ראשה עובר בשיפוע לימין) א"צ להראות לתינוק, ורק במקרה שהראוהו לתינוק וקרא זי"ן פסולה (וע"ע בביאור הלכה סי' ל"ב סעי' ט"ו ד"ה כשר), וא"כ לכאורה הוא הדין לענין וי"ו ארוכה, שכל זמן שלא הראוהו לתינוק, כשר.

ד

ברם, מה שעכ"פ יכולים אנו ללמוד מדברי הרמ"א הנ"ל אף לעניני סת"ם, שבגדרי אריכות רגל הוי"ו ישנם ג' דרגות, דרגא א: כאורך שאר האותיות המרובעות.⁸ דרגא ב: "רגלה ארוכה" יותר משאר האותיות,⁹ שזאת הגדיר רבינו הלבוש (בהל' תפילין) "וי"ו ארוכה", וכדנהגו (אפילו) בגיטין להאריך הוי"וין של תיבות תירוכין, שיבוקין, וכדו) יותר משאר הוי"וין. דרגא ג: "אריכות יותר מדאי", דהיינו שיוור למטה בעובי קולמוס ויותר משאר האותיות, שבכגון זה אם הראו לתינוק¹⁰ וקראה נו"ן פשוטה, יש פוסלים אף בסת"ם.

והנה חילוק זה בין דרגא ב' לדרגא ג' הננו מוצאים גם בדברי בעל הלבוש, שבהל' תפילין כתב הלבוש (סימן ל"ו סעי' ב בא"ב השני) וז"ל "הנו"ן פשוטה לא יקצר רגלה שלא תהא נראית כזי"ן, ויעשה קו הארוך באמצע הראש, לא בקצהו שאז תדמה לוי"ו ארוכה". הרי לנו כדרגא ב' הנ"ל, דאף שיריכה ארוך כנו"ן פשוטה¹¹ עדיין תדמה לוי"ו ארוכה. ואילו בהל' גיטין כתב הלבוש (סי' קכ"ו סוף סעי' לב) וז"ל "אבל יזהר שלא יאריך אותן¹² מדאי, עד שיהו נראין כנו"ן פשוטין,¹³ ויהיה שינוי לשון מכל וכל". פירוש, שלא יאריך עוד

וז"ל "נהגו להאריך אלו הוי"וין (בתיבות תירוכין, שיבוקין, וכדו) יותר מוי"וין אחרים קצת, אבל לא יאריכו יותר מדאי". ובטעם הדבר כתב בדרכי משה "כדי שלא תראה כנו"ן".

הרי לנו דין מפורש ברמ"א דאין להאריך יותר מדאי, כדי שלא תראה כנו"ן. ובפתחי תשובה (שם ס"ק כא) הביא בשם המהרי"ל והרשד"ם להחמיר בזה אפילו במקום עיגון.⁷

ואולי י"ל דאין ראייה מגיטין לסת"ם, דבגיטין לא מעכב "כתיבה תמה", כפי שחילק בספר "מנחת פתים" (להגאון בעל אמרי יושר ז"ל אבד"ק טורנא) בהערותיו על "סדר הגט" סי' קכ"ד וז"ל "אבל לא יותר מדאי. בד"מ כתב טעם ע"ז כדי שלא תראה כנו"ן. והרב המסדר בביאורו כתב דמלשון הלבוש משמע דאם האריך יותר מדאי דינו כמ"ש לעיל בדיני אותיות הגט שלא כתבם כתיקונם. והוא הידוש גדול שיהי' קפידא, מחמת שאינו דומה לנו"ן, שבנו"ן הרגל באמצע משא"כ בוי"ו. ואולי סובר דאם עשה ראש הנו"ן פשוטה כמו וי"ו ג"כ כשר (בגט), וא"כ בהארכת אות וי"ו טובא דמי לנו"ן פשוטה", עכ"ל. משא"כ בסת"ם דמעכב בהו "כתיבה תמה", גם בהארכת רגל וי"ו טובא לא תשתנה האות לנו"ן פשוטה.

7. ובשור"ת פנים מאירות (אבה"ע סי' יט הובא בפתחי תשובה שם ד"ה יותר מדאי) פסק דאף בגט אין לפסול, "דאין ראייה מן התינוק שאינו רגיל בווי"ן ארוכין, כיון דלדידן אין ספק כלל שהם ווי"ן ארוכין אין כאן בית מיוחס מחמת קריאת התינוק, ולא משגיחין אתינוק שאינו יודע בווי"ן ארוכין".

8. כדהובא לעיל מהאלפא ביתא (השני) שאורך רגל הוי"ו הוא לכל הפחות כאורך אות ביי"ת, כדי שלא תדמה לוי"ו.

9. כמפורש ב"אלפא ביתא" החמישי, הובא לעיל.

10. ולדעת המקדש מעט (ס"ק ב) יש להראותה לתינוק, דאריכות רגלה כנו"ן גרע מזוית בראשה, כי עיקר השגחת תינוק על אורך הרגל. ודבריו צ"ע, כי טעמו זה אינו סיבה לחייב הבחנת תינוק, ואדרבה כיון שמצד הדין היא וי"ו כשרה בסת"ם, ואם יודעים אנו מראש שהתינוק (המורגל בנו"ן כאלו) יקראוהו לנו"ן "כי עיקר השגחתו על אורך הרגל", הרי בהראותם לתינוק מביאים לידי גניזה חינוך תשמישי קדושה הכשרים עפ"י הדין. וע"י לעיל הערה 6 דהאמת ליעקב עצמו לא כתב דבעי להראותה לתינוק, אלא דחיישינן שמא התינוק יקראנה נו"ן ותיפסל, דהיינו שאם תינוק יראה ויקרא נו"ן, משגיחין ביה.

11. ששיעור רגלה לכתחלה הוא (לפחות) ג' עובי קולמוסין, כמפורש בדרכי משה (טור סי' ל"ו ס"ק ד).

12. אותן הוי"וין הארוכים של תיבות תירוכין, שיבוקין, וכדו.

13. והביאור, כי בדרגא ב' ההיכר שאין ראשה עובר מב' צדדיו (כבוזי"ן) גובר על רגלה הארוכה, להכריע שהיא וי"ו, אבל בדרגא ג' שרגלה "ארוכה יותר מדאי", אזי היכר האריכות היתירה גובר על ההיכר שאין ראשה עובר כזי"ן.

תליא בקריאה, לפיכך כל שנשתנה לשון קריאתה, פוסלת. וזהו שכתב הלבוש בהלכות גיטין, שצריך להזהר באות וי"ו "שלא יאריך אותן מדאי, עד שיהו נראין כנונין פשוטין, ויהיה שינוי לשון מכל וכל", והבן.

ה

"שלא יכתוב זיינין נונין"

כאמור בראש דברינו, מצוי מאד שמאריכין את רגל הזיינין — במקום שרבותינו אמרו לעשות "רגלה קצרה", שלא תדמה לנונין פשוטה ותפסל ע"י קריאת התינוק. ועל אזהרה זו שלא יעשה זיינין נונין מסיימת הברייתא "הרי אלו יגנוזו". ועי' במשנת סופרים והשווה לשונו מש"כ באות וי"ו ששם הזהיר (רק) על אריכות "יותר מדאי", ואילו באות זיינין הזהיר שלא תהיה רגלה ארוך (כלל). ובאמת יש כאן ענין מופלא, כי הרי כמה וכמה "דיני הרחקות" למדו רבותינו הראשונים מהברייתא שלא יכתוב אל"פין עיינין, ביינין כ"פין, גמיינין צד"ינין¹⁴ וכו' כידוע, ואילו מאזהרת הברייתא שלא יעשה זיינין נונין, לא למדונו רבותינו שום דיני הרחקות, עד שכל ההבדל בין זיינין לנונין פשוטה, הוא רק ב"מקצת" טיפה זו של אורך הרגל.

והמעייין בדרכי משה (סי' ל"ו או"ק ד) יראה עד היכן שיעורו מצומצם וקרוב למכשול. וז"ל הד"מ "וכתוב עוד בברוך שאמר דנונין פשוטה תהיה ארוכה עובי ד' קולמוסים עם גגה". הרי דהשיעור דלכתחלה של רגל נונין פשוטה הוא ג' עו"ק, ואילו השיעור של רגל הזיינין הוא עד ב' עו"ק. הרי דכל ההבדל בין שתי אותיות אלו רק בעובי קולמוס אחד בלבד. זאת אומרת, דכשרגל הזיינין ארוכה מעט בחצי עו"ק, אזי

יותר מהנהוג להאריך בג' תיבות (תירוכין, שיבוקין, וכדו), הרי לנו דרגא ג'.

והנה רבינו הלבוש הוסיף, שע"י האריכות יותר מדאי "יהיה שינוי לשון מכל וכל". ונ"ל לבאר דבריו הקדושים על דרך יסודו הבהיר של האבני נזר (או"ח סי' יא) אשר דן על שאלה של אות נונין פשוטה בתיבת "פן יפתה" שאורך רגלה נכתבה כשיעורה הראוי, אלא שמחמת אות פ"א הארוכה שלצדה, קרא התינוק את התיבה "פז" ולא פן. והגדיר זאת האבני נזר שהחיסרון אינו בעצם כתיבת האות, דהרי הנונין מצד עצמה נכתבה באורכה כשיעורה והיא אות כשרה, אלא שהחיסרון הוא בקריאת האות מחמת סיבה צדדית, וזה ודאי אינו פוסל,¹⁴ עכת"ד. אך נראה, דכל זה הוא בסת"ם, משא"כ בגיטין שדינה תליא בקריאתה, ולא מעכב בהו כתיבה תמה, בכגון דא — שאין חיסרון בעצם האות, כל שיש חיסרון בקריאתה אף שהוא מחמת סיבה צדדית, הגט פסול. וכדחזינן באות חיי"ת, דבסת"ם כותבין אותה שני זיינין המחוברים בחטוטרת, אבל בגיטין שדינה תליא בקריאתה, כיון שתינוקות אינם מכירים צורה כזו לאות חיי"ת, אין כותבין כך בגט (כמבואר בגט פשוט אבה"ע סי' קכ"ה). ועל דרך זה נראה לענינו באות וי"ו, שחלוק דינו בסת"ם מבגט, דבסת"ם שהסכימו הראשונים בברייתא, דאם רגל הנונין אינו יורד מאמצע הראש אלא מקצהו, הרי היא אות וי"ו ארוכה, א"כ על כרחך מה שהתינוק קורא לוי"ו ארוכה נונין פשוטה, אין החיסרון בעצם האות, אלא מחמת סיבה צדדית אחרת — הואיל והתינוק מורגל בנונין כאלו מהסידור והחומש, ולכן בסת"ם שייך להכשירו. משא"כ בגט, הואיל ודינה

14. וכפי שביאר שם האבני נזר דלא גרע מדין תיבה אחת (חלוקה) הנראית כשתי תיבות, שפסולו מחמת שאין "התיבה נקראת" כהלכתה, ועל כן מותר לתקנה אף בתפילין ומזוזות ואין בזה משום שלא כסדרן. ומסיק שם האבני נזר דאף אם אין באפשרי לתקנה להאריך יותר את הנונין מהפ"א שלצדו, יש להכשירו.

15. שכל הדמיון בין גימ"ל לצד"י הוא רק "לכשתהפכנה" מלמטה למעלה, ואעפ"כ כדי להרחיק את האות גימ"ל שלא תדמה לצד"י הפוכה, הורו לנו רבותינו הראשונים שרגל הגימ"ל צריך להיות דק, וגם ארוך יותר מרגל שמאל, ועוד.

גדול יותר, וביחס לעובי הראש²² אין ברגלו שיעור עובי ג' קולמוסין, והוא ספק זיי"ן. ואין מזרזין אלא למזרזין. ויה"ר שדברינו אלה יעשו פרי לטובה להציל משגגה ולזכות את הרבים.

ו

עד כאן דברי סופרים הצריכין חיזוק. מכאן ואילך נזכיר כמה ענינים הנחוצים מאד להגנת "ציבור הקונים" המזמינים כתיבת ס"ת, תפילין ומזוזות, שידעו מה לדרוש ומה לבקש.

א) "כתב קבלה" בר תוקף. הנה דבר פשוט הוא וא"צ לפנים דהסופרים חייבים לחזור על ההלכות ס"ת, כדרישת רבינו מאוה"ג הגאון בעל חתם סופר ז"ל בהסכמתו לספר קסת הסופר, כדי שיהיו הלכות אלו (שהם פי מאה מהל' שחיטה) רגילים על לשונם, כדרך השוחטים, וכמו שכתב הטו"ז ביו"ד א' ס"ק ה' מדוע החמירו זאת על השוחטים (טפי מהרבנים — שאינם צריכים לידע בע"פ כל ההוראות) והוא משום דשחיטה "מסורה לכל", ומטעם זה פסק החתם סופר דגם על הסופרים חובה שיהיו הלכות ס"ת שגורים בפיהם.

וזהו הטעם שהנהיגו רבני משמרת ס"ת ובראשם הגאון הגדול עמוד ההוראה מרן בעל שבט הלוי שליט"א, וגם הבר"ץ של העדה החרדית, שנתנית "כתב קבלה" לסופרים יהי' על זמן מוגבל (ולא כ'היתר הוראה), כדי

לכאורה הוי לן "ספק השקול" אם היא זיי"ן או נו"ן פשוטה. ולא מבעיא לדעת המחמירים¹⁶ דבספק השקול לא מהני הבחנת תינוק, אלא אפילו לדעת הפוסקים¹⁷ דבכל גוונא מהני הבחנת תינוק, היש מכשלה גדולה מזו להצריך ריצת רגליים תמידית אחרי תינוקות, ובפרט בשאלה עדינה כזו התלויה בשערה ממש, שכלל לא פשוט לעשות עליה הבחנה כהלכה, כי תינוקות דידן אינם מורגלים לנו"ן פשוטה מכתב אשורית שראשה כזיי"ן, ובפשטות יקראו זיי"ן בכל גוונא,¹⁸ ולכאורה אין בהבחנת תינוק כזו שום גילוי מלתא להתרת הספק. ועפ"י הוראת הגאון בעל "שבט הלוי" שליט"א,¹⁹ אין מציל מה שהנו"ן הפשוטין שבפרשה ארוכים יותר.

ומדי דברינו, ראוי לעורר כאן על עוד שגגה מצויה, שהרבה בודקי תפילין ומזוזות אינם שמים לבם אליה, והיא שלפעמים עובי הקולמוס של ראש וי"ו מתעבה²⁰ יותר משאר

הש"מירו לכם

קווי האותיות, וביחס לעובי קו הראש, הרגל קטנה מדאי, ואז הוי ספק יו"ד.²¹ וכן מצוי נמי באות נו"ן פשוטה, שעובי הקולמוס של הראש

לא תתן את יבולה

16. הובא במקדש מעט סי' ל"ב או"ק נט.
17. שו"ת בית שלמה (ח"א או"ח סי' ד) ושו"ת מהרש"ג (ח"א או"ח סי' ד).
18. גם כשרגלה ארוך ג' עובי קולמוסין כנדרש לנו"ן פשוטה.
19. בתשובתו אלי בחלק ט' סימן י"ז.
20. זה קורה כאשר כבדה ידו של הסופר, ולוחץ על הקולמוס בשעת כתיבת האות, שעי"ז מתרחב סדק הקולמוס וקו הדיו הנמשך ממנו עבה יותר משאר קוי האותיות.
21. דוגמא זו יכולה לשמש טעם נכון להבין את הוראת רבינו ה"אלפא ביתא" (החמישי) שהזכרנו לעיל, שאות וי"ו תהיה ארוכה מעט מרגל האות שלצידה, 'שלא תדמה כלל ליו"ד'. דאכן רואים אנו היכי תימצי שאף שהוי"ו ארוך כשאר אותיות המרובעות שלצידו, מ"מ שייך שתדמה ליו"ד, באם עובי הקולמוס של ראש הוי"ו נתעבה בלחץ משיכת הקולמוס, ודו"ק.
22. עי' בשו"ת אבני נזר (ח"א סי' י"א או"ק ד) וז"ל "הכשר האות ודאי תלוי בעצמו לבר, ורגל הזיי"ן ארוך כפליים מעובי גגו, פחות מעט, שנקרא עובי קולמוס, ורגל הנו"ן פשוטה פי שלשה מעובי גגו כו', דמכל מקום כל אות נמדד לפי גגו כו' ועל כן אין צריך לשער לפי האותיות שבצדו, והכשר האות ופסולו תלוי בעצמו".

שיתמידו לחזור על ההלכות תמידין כסדרן, ויעמידו עצמם לכור המבחן להוכיח את ידיעותיהם כשיגיע זמן חידוש התעודה. כי אף בפרשיות והמוזות הנראים כמהודרים ביותר, שיין שיהיו בהם פסולי דאורייתא שא"א לבדוקן מן הכתב,²³ ופרטי דיניהם רבים, ואם הסופר אינו חוזר עליהם לפרקים אזי שוכח תלמודו חלילה.²⁴ ולכן תעודת כתב קבלה "בר תוקף" הוא אמצעי הגנה הבסיסית לבל יכשלו ח"ו.

מרדכי פרידלאנדר

רב דקרית שומרי החומות, רמת שלמה ומו"צ העדה החרדית וחבר ועד הרבנים ד'משמרת סת"ם בעיה"ק ירושלים תובב"א בס"ד נר ד' חנוכה תשס"ז לפ"ק

למעכ"ת ידידי המזכה את הרבים הוא הגבר הקים עולו של סת"ם בדורינו לכל פרטיה ודקדוקיה והמפורסמות א"צ ראיה ה"ה הרה"ג מוה"ר דוד לייב גרינפעלד שליט"א.

אחדשה"ט אבא כיהודה ועוד לקרא לחזק גודל הנחיצות של חידוש תעודות בסת"ם, שלדאבני הענין מונח מאד אצל הסופרים לרבות היראים והחרדים לדבר ה' והסופרים כותבים בתעודות שומנם פג, שהם לדעתי חספא בעלמא. אספר עובדא אשר קרה לא מזמן ועיני ראו ולא זר ואזני שמעו ולא אחר, כדלהלן. הגיע ההוועד משמרת סת"ם בירושלים סופר ת"ח לעשות "חידוש" ובירדו תעודה שקיבל ממני לפני חמש שנים. מיד הכרתי אותו, כי ידיעותיו בהמבחן הקודם ה' מצויין מעל הרגיל והרושם נשאר לי בזכרוני.

ובגלל שהמדובר ה' בת"ח אשר ידע את החומר עצהו"ט, לא הגבתי על האיחור [שמצדי לא ה' בסדרן] כי הייתי בטוח שתלמודו בידו אפי' אחר איחור של כשנתיים.

מה אומר ומה אדבר, האכזבה שלי הלא יאומן לא איחר לבא, כשהתחלתי לבחון אותו לא האמנתי לאזני, הוא פשוטו כמשמעו לא ידע ולא זכר דברים בסיסיים כלל, והוא התנצל שלא ה' לו זמן לחזור וסמך על הזכרון שלו. ומה גדלו עוצם אמיתת דברי חז"ל מצאתי במגילת סתרים אם תעזיני יום יומיים אעזבך.

לכן אבקש מכ"ת שליט"א שיפרסם את מכתבי זה ולהזהיר ולהרעיש על ההזנחה הגדולה של חידוש תעודות, ועוד כמאד כואב לי שכתב ידי ושמי מופיעים על מאות רבות של תעודות אשר לדעתי לא שווים כלום כי זמנם כבר פג מלפני שנים, ויהי' בזה זכות גדול וקידוש ה'.

ידידו ע"ע הכו"ח למען כבודו יתב' ותורתו אותיותיה עומליה ועוסקיה

מרדכי פרידלאנדר

כתוב. וכדפסק בשו"ע הרב דבמשך כל הכתיבה צריך להיות מחשבתו שכותב לשם תפילין ולא כמתעסק בעלמא. ומרן הגר"ש הלוי וואזנר שליט"א מחמיר בזה מאד אפילו בשמיעת הקלטות של שירים.²⁵

ג) בדיקת הקאמפיוטער. נחוץ עד למאד שבעל הס"ת ידאג לקבל לידי את הריפארט (דו"ח תוצאות הבדיקה), מכמה סיבות: 1) כדי לבדוק אם אכן תוקנו כל הטעויות, כי הרבה פעמים נתברר שנשאר איזה טעות שהסופר לא

ב) "כתיבה לשמה". בעוה"ר הרבה סופרים יראי ה' משמיעים לאזנם בשעת הכתיבה "הקלטות" של דברי תורה והלכה, שיעורים ודרשות, שיחות מוסר וחסידות. דיבורים אלו שאינם מענין הכתיבה מסיחים את דעת הכותב מהריכוז הנדרש ליחד מחשבתו לקדושת התיבות הנכתבות וקידוש השמות הקדושים, מבלי יכולת לכוין בהם כראוי. וזהו חסרון בדין "כתיבה לשמה" הנכלל באזהרת הרמ"א סי' ל"ב סעי' יט בשם או"ז דהבא להתנמנם לא

23. כגון דיני חק תוכות, שלא כסדרן, וקידוש שמות הקדושים, שפרטי דיניהם רבים וחמורים.

24. כעדות הרה"ג רבי מרדכי פרידלאנדר שליט"א במכתבו מחנוכה שנה זו המצו"ב.

25. וגם הרבנים המתירים, לא התירו אך רק נגונים מבלי מילים, לאלו שהניגונים מסייעים להם ב"ריכוז המחשבה" לשמה בעת כתיבתם.

הבדיקה החדשה במשמרת סת"ם, שנמצאו בס"ת שלהם עוד ועוד כמה וכמה טעויות²⁸ נוספות (ופעמים אפי' יותר מעשרה) בחסרות יתרות וחילופי אותיות.²⁹ ע"כ נחוץ שבעלי הס"ת ותו"מ ששילמו על בדיקת קאמפיוטער, יקבלו לידם את הריפארט, כדי לדעת היכן נעשתה הבדיקה.

ד) כשרות למהדרין. ישראל קרושים המדקדקים במצות, משלמים טבין ותקילין על כתיבת סת"ם למהדרין. ולמעשה מצוי שלפעמים הסוגים היקרים פחות מהודרים בהלכה מן הזולים יותר. כי אמנם כתיבת אותיותיהם יפה יותר, אבל ע"פ האמת מבחינת הכשרות, הם אינם מהודרים כלל, כי הסופר לא הקפיד על כמה דיני דלכתחילה שמקורם בראשונים ובפוסקים. ואין כאן המקום לפורטם כי רבים הם. ובמשמרת סת"ם תמיד מוכנים לסייע בזה לכל אחד ואחד להיות "בעל בחירה" לבחור בין הסוגים את אלו שהם באמת מהודרים.

ובזכות התיקון במצות תפילין יתקיים בנו הכתוב "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", וכאשר "יתקנו מצות מזווה ממילא אין לך צר ואויב שיבא בשערי ירושלים" ("אגרא דפרקא" אות רל"ה), אמן.

תיקן אותו. 2) בטעויות "מלא וחסר" מצוי הרבה שבשורה פלונית התיבה נכתבת מלא ובשורה שאחריה נכתבת חסר, והסופר טעה וכתב בשניהם מלא, או בשניהם חסר. ואמנם בריפארט של תוצאות הבדיקה מודפס הטעות במקומו המדויק בשורה פלונית, אבל הרבה פעמים קרה שהסופר המתקן החליף בין שתי השורות, ולא רק שלא תיקן את הטעות במקומו הנכון, אלא קלקל גם את התיבה (שנכתבה כתיקונו) בשורה האחרת, ומטעות אחת נעשה שתי טעויות. והלכך נחוץ מאד, שרב ביהמ"ד ירוש מבעל הס"ת את הריפארט ולברוק אם נעשו כל התיקונים במספר השורה (הנכונה) המודפס עליו. 3) בעוה"ר כל ענין בדיקת הקאמפיוטער שנתייחד ע"י משמרת סת"ם ע"פ הוראות ותקנות גדולי הדור, נפרץ לגמרי. תוכנות מחשב מסחריים "מחוסרי אחריות"²⁶ מופצים בשוק לכל סוחר הסת"ם בעולם.²⁷ הרבה בעלי ס"ת טוענים שלא קבלו את העמוד הראשון של הדר"ח הנ"ל, וסברו בפשיטות שהבדיקה נעשתה במשמרת סת"ם. כי לאחר שנמצא טעות בעת קרה"ת, הביאו את הס"ת למשמרת סת"ם ואז נודע להם שהס"ת כלל לא נבדק ע"י משמרת סת"ם. והרבה בעלי ס"ת נשתוממו לאחר שקבלו לידם את תוצאות

26. עלובה עיסה שנחתומה מעיד עליה, כמודפס (ב"אותיות קטנות") על עמוד הראשון של הריפארט של א' מהמחשבים המסחריים בזה הלשון: "אין שום אחריות שהתוכנה תגלה את כל, או אפילו מקצת, מהטעויות הקיימות".

27. נגד הוראה מפורשת של גדולי פוסקי הדור בשנת תשמ"ז-תשמ"ח), לבל יוציאו התוכנה (הפראגראם) לרשות הרבים. ומאז ועד עתה משמרת סת"ם עמדה במסייע על משמרת תקנה זו, ולא הוציאו את התוכנה מחוץ לכותלי משמרת סת"ם, למרות שהרבה סופרים/סוחרים הציעו לשלם עליה סכום כפול ממה ששילמו על התוכנות המסחריות מחוסרי האחריות.

28. אמנם גם במשמרת סת"ם קורה לפעמים שנתעלם איזה טעות אחת (מתוך מאות ס"ת), אך המדובר באחוז קטן כל כך, המצוי גם בחברות הגדולות כמו בנקים וביקורת תעופה (עראפלאנען), כי אפי' לרבי מאיר דחייש למיעוטא, למיעוטא דמיעוטא לא חיישינן.

29. עפ"י תקנות היסוד של גדולי פוסקי דורנו, אין להשתמש כלל בקאמפיוטער לבדיקת כשרות צורת האותיות, או הפסקים ודיבוקים. כי הלכותיהם הם כהררים התלויים ב"שערה" ממש, וכן ב"שיקול הדעת" של סופר ת"ח, ולכן אין בלי גולמי יכול להתערב בהם, מלבד טעויות של חסרות ויתרות וחילופי אותיות ותיבות. ואכן השקיעה משמרת סת"ם הון תועפות בבניית פראגראם משוכלל אך ורק למטרה זו בלבד. אך בעלי המחשבים מחוסרי האחריות הנ"ל, פרסמו בשעתו בעיתונים שהם נותנים בשירותי בדיקות המחשב שלהם, לא רק טעויות חסר יתר וחליף, אלא גם כשרות צורת האותיות, ודיבוקים והפסקים, ובעוה"ר מעשה שטן הצליח להם בתכסיס זה לצוד ולהעביר אליהם הרבה מסוחרים הסת"ם. וכהיום כבר ידוע להרבה סופרים, שלא רק שבמציאות א"א להשתמש בקאמפיוטער לבדיקת כשרות צורת האותיות וכיו"ב אף לחומרא, אלא אדרבה, עצם הדבר שרבות אותיות עולים על המסך להתלפת האדם המפעיל, הוא בבחינת כל המוסיף גורע - בחסרות ויתרות. ואכן כך מודפס על הריפארט של אחד המחשבים המסחריים, אוהרה וזו לשונה: "אין התחייבות למצוא הכל או חלק אפילו בחסרות ויתרות ומוחלפות", והבן.